

мікроорганізмів.

Необхідно зробити акцент і на умови харчування та якість харчових продуктів, питної води у воєнний час. В умовах обмеженого доступу до води або зовсім її відсутності, для пиття та приготування їжі, люди використовували технічну воду, збирали і топили сніг, готували страви із кормових заготовок для тварин та ін. Це, в першу чергу, підвищує можливість виникнення та поширення кишкових інфекцій різної етіології (ротавірусна інфекція, ешерихіози, сальмонельозні гастроентерити, шигельози, ботулізм та ін.). Небезпеку харчових токсикоінфекцій також можуть становити неякісні, зіпсовані або забруднені продукти тваринного походження, зокрема без належної термічної обробки м'ясо, риба, яйця, молоко, консерви.

З огляду на вище викладений матеріал актуальним є дотримання в цих екстремальних умовах сьогодення науково обґрунтованих принципів боротьби з інфекціями шляхом розриву взаємозв'язків між ланками епідемічного процесу. Це досягається проведенням комплексу заходів, спрямованих на ізоляцію джерела збудника, руйнування механізму та шляхів передачі збудника та підвищення несприйнятливості макроорганізму до інфекційних захворювань. Тому протиепідемічні заходи необхідно впроваджувати за означеними напрямками.

Таким чином, епідеміологічні аспекти інфекційних захворювань в умовах військового стану на території України зазнали суттєвих змін і мають залежність від активності бойових дій, сезонно-кліматичних факторів, різновиду зброї, яка застосовується, тилового оснащення військ, різного контингенту людей – учасників військових подій. Рівень росту інфекційних захворювань може бути значним як серед військовослужбовців, так і серед цивільних громадян, внутрішньопереміщених осіб, вимушених переселенців/біженців.

Список використаних джерел

1. Панченко Л. О., Васіна С. І., Звягольська І. М., Попова Н. Г., Копча Ю. В. Емерджентні і ре-емерджентні вірусні інфекції: глобальна проблема XXI століття. *Інфекційні хвороби*. № 4 (82), 2015. С. 59 – 66.
2. Трихліб В. І., Майданюк В. П., Ткачук С. І., Півник В. М. Інфекційні захворювання під час локальних війн. *Інфекційні хвороби*. 2015. №1. С. 58–65.
3. Wroczyńska A., Rymer W., Kuna A., Biała M.: Profilaktyka i kontrola chorób zakaźnych w kontekście agresji Rosji na Ukrainę. *Omówienie zaleceń European Centre for Disease Prevention and Control. Med. Prakt.* 2022. 4. С.80–88, 106. URL: <https://empendium.com/ua/chapter/B27.1374.151>.

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дмитренко Віталій Анатолійович, Дмитренко Віта Іванівна
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Анотація. У статті проаналізовано правові та практичні аспекти збереження пам'яток архітектури в умовах війни. З'ясовано ступінь руйнування архітектурних об'єктів на території України внаслідок російського вторгнення. Досліджено міжнародний і вітчизняний досвід вирішення цієї проблеми. Сформульовано пропозиції щодо захисту архітектурних пам'яток в умовах ведення бойових дій.

Ключові слова: війна, культура спадщина, пам'ятка архітектури, ЮНЕСКО

В умовах відкритої військової агресії Російської Федерації проти нашої країни питання збереження пам'яток архітектури є надзвичайно актуальним. Очевидно, що в умовах бойових дій першочерговим завданням державних інституцій та органів місцевого самоврядування є збереження людських життів. Однак, і порятунок історичних будівель

український. Пам'ятки архітектури – це не просто частина ландшафту наших населених пунктів, вони – невід'ємна складова нашого соціокультурного простору. Під їхнім впливом формується регіональна та українська ментальність, визначається культурне обличчя міст і сіл. Із ними пов'язані людські почуття, спогади та переживання. Вони є видимим орієнтиром, котрий наче маяк вказує людині шлях у свою землю. Тож їхнє фізичне знищення має на меті руйнування ідентичності як конкретної людини, так і нації в цілому. Ліквідація пам'яток архітектури безперечно завдає непоправної шкоди нашій культурі, що вочевидь є однією з задач агресора.

Передусім відзначимо, що під пам'яткою архітектури розуміють нерухоме майно, яке є високохудожнім архітектурним твором, що повністю або частково збереглося в автентичному стані й характеризується відзнаками певної культури, епохи, стилю, традицій, будівельних технологій або є твором відомого автора (авторів). Її, відповідно до класифікації ЮНЕСКО, вважають одним із об'єктів культурної спадщини [4]. Отож юридичний статус і правовий захист таких об'єктів автоматично поширюється й на пам'ятки архітектури.

Міністерство культури та інформаційної політики повідомляє, що станом на середину березня 2022 року внаслідок артилерійських обстрілів та бомбардувань було зруйновано чи пошкоджено: історико-краєзнавчий музей та залізничний вокзал у місті Охтирка, музейно-виставковий центр «Тростянецький» на території садиби Л. Є. Кеніга, кінотеатр імені Щорса, Музей Українських старожитностей Василя Гарновського, Будинки-музей та садибу Михайла Коцюбинського в Чернігові, будівлю університету в Харкові, драматичний театр у Маріуполі та Маріупольський художній музей імені А. І. Куїнджі, приміщення архітектурного музею-заповідника «Садиба Попова» у містечку Василівка Запорізької області, історико-краєзнавчий музей у селищі Іванків на Київщині, де зберігалися твори Марії Приймаченко.

Постраждали або ж повністю знищені й культові споруди, серед яких: Іллінська церква XI-XII століть у Чернігові, Успенський собор XVIII століття у Харкові, Свято-Успенська Лавра XVII – XVIII століть у Святогірську, храм Різдва Богородиці 1862 року у селі В'язівка на Житомирщині, Георгієвська церква 1878 року у селі Загоричі на Київщині, Свято-Христо-Різдвяний кафедральний собор у місті Северодонецьк Луганської області [8].

Мусимо погодитися з думкою заступниці міністра культури Катерини Чуєвої, котра оприлюднила вищезначені втрати, що вони не остаточні, підлягають уточненню та, на жаль, можуть збільшуватися внаслідок продовження бойових дій. У зв'язку з цим доречно розглянути який правовий захист пам'яток архітектури передбачений у вітчизняному та міжнародному законодавстві.

У нашій державі базовим нормативним актом, що регулює питання охорони архітектурних об'єктів є Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року. Серед іншого, він передбачає створення Державного реєстру нерухомих пам'яток України національного значення, визначає коло спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини, прописує їхні повноваження та обов'язки, фіксує особливості здійснення права власності на пам'ятки та пропонує заходи, спрямовані на забезпечення їх охорони [4].

Цей закон абсолютно не торкається питань збереження пам'яток архітектури у воєнний час, що природно, бо ж законодавець у далекому 2000-му році навряд чи міг передбачити ситуацію, за якої Україна стане об'єктом військового нападу. Втім, виходячи із букви та духу закону, відповідальність за знищення чи пошкодження пам'ятки архітектури несе фізична чи юридична особа, котра такий акт вчинила. Тож сподіваємося, що держава-агресор відповість у майбутньому за свої дії. Поряд із цим, поділяємо думку науковців щодо нагальної необхідності внесення до Кримінального кодексу України статей, котрі б визначали порядок і міру покарання за знищення культурної спадщини під час війни.

Певною мірою ці прогалини українського законодавства заповнюють міжнародні акти, більшість з яких ратифіковано вітчизняним законодавцем. До таких документів належить IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї. Вона була

підписана в Гаазі 18 жовтня 1907 року та набула чинності для України з 1991 року. Відповідно до статті 27 цього документу «При облогах і бомбардуваннях повинні бути вжиті всі необхідні заходи для того, щоб уберегти, наскільки це можливо, будівлі, призначені для цілей релігії, мистецтва, науки чи благодійності, історичні пам'ятки, госпіталі та місця, де зібрані хворі і поранені, за умови, що вони не використовуються в цей час для військових цілей». Наступна стаття цієї Конвенції забороняє мародерство в місті чи місцевості навіть коли вони взяті штурмом [6].

15 квітня 1935 року представники 21 держави у Вашингтоні підписали «Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників», відомий як «Пакт Реріха». Його перша стаття проголошує, що «Історичні пам'ятки, музеї, наукові, художні, навчальні й культурні заклади розглядатимуться як нейтральні та як такі користуватимуться повагою і захистом з боку воюючих сторін» [2].

У 1954 році в Гаазі було підписано «Конвенцію про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту». Документ декларує повагу до культурних цінностей, закликає утриматися від будь-яких ворожих актів, спрямованих проти них, забороняє використовувати архітектурні комплекси чи культові споруди в якості військових об'єктів, регулює збереження цінностей на окупованих територіях, заохочує виховну роботу серед військових щодо недопущення актів вандалізму [3].

Ключовим документом у міжнародному праві, котрий захищає пам'ятки культури є «Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини», прийнята на Генеральній конференції ЮНЕСКО в Парижі 16 листопада 1972 року. Цей акт був визнаний чинним на території України Указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 жовтня 1988 року. До речі, ратифікований він і Російською Федерацією як і всі вищеозначені папери. В пункті 3 статті 6 цього договору зазначено «Кожна держава – сторона цієї Конвенції зобов'язується не вдаватися до будь-яких навмисних дій, що могли б завдати прямо чи посередньо шкоди культурній і природній спадщині, зазначеній у статтях 1 і 2, яка розміщена на території інших держав – сторін цієї Конвенції» [7].

З метою підвищення ефективності приписів Гаазької Конвенції 1954 року в 1999 році вона була доповнена Другим протоколом. У ньому встановлено кримінальну відповідальність (в тому числі й особисту) за порушення норм Конвенції, врегульовано питання підсудності та порядок здійснення правосуддя за вчинені злочини, запроваджено поняття «поширеного захисту», розроблено механізми спеціального захисту, суттєво обмежено застосування принципу «військової необхідності», розширено перелік заходів, пов'язаних із захистом культурних цінностей [3]. Україна долучилася до цього протоколу, прийнявши 30 квітня 2020 року закон «Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року» [5].

Прийняття протоколу мало б значно підсилити рівень захисту культурних цінностей порівняно з тим, що його надавала Конвенція до 1999 року. Втім, реалії виявляються зовсім іншими. Кричущими прикладами нехтування приписів Гааги стало руйнування пам'яток архітектури у місті Алеппо. В 2016 році це сирійське місто було розбомблене російською авіацією. Внаслідок авіаударів було зруйновано чи пошкоджено історичний центр міста, що входить до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [1]. Тоді ж, у 2015-2016 роках, від дій бойовиків із організації «Ісламська держава» суттєво постраждали пам'ятки архітектури ще одного давнього сирійського міста – Пальміра [9]. За жоден із цих злочинів відповідальності так і не настало.

Уже в ході російсько-української війни, 18 березня 2022 року Комітет ЮНЕСКО з охорони культурної спадщини прийняв декларацію, в котрій закликали Росію дотримуватися своїх зобов'язань за Гаазькою конвенцією 1954 року та ратифікувати її Другий протокол. Утім, відповіді на своє звернення так і не отримав [10]. За таких обставин реальний захист пам'яток архітектури лягає передовсім на плечі країни, де вони знаходяться й котра відчуває моральний обов'язок їх урятувати. Першочерговими стають технічні заходи захисту

будівель. Довкола споруд зводять будівельні ліси для підтримання стін, будови обкладають мішками з піском, покривають маскувальними сітками, встановлюють залізобетонні підпори, забезпечують засобами для гасіння пожеж тощо. Відзначимо, що весь цей арсенал не зазнав суттєвих змін із часів Першої та Другої Світових воєн. Він здатен уберегти пам'ятку від осколків чи ударної хвилі, але є повністю неефективним у разі прямого попадання снаряду чи бомби.

Отже, підсумовуючи викладене, стверджуємо, що технічні засоби захисту пам'яток архітектури в умовах війни є малоефективними. Юридичний бік цього питання в цілому розроблений у міжнародному законодавстві, проте, дієві механізми запобігання руйнації пам'яток і збереження культурної спадщини на сьогодні не випрацювані. Корінь невирішеності проблеми лежить у загальній неспроможності чинних міжнародних інституцій ефективно запобігати агресії як окремих терористичних угруповань, так і цілих держав. Тож лише випрацювання дієвих гарантій безпеки у світі спроможне запобігти військовим нападам, а, отже, й врятувати від знищення пам'ятки архітектури.

Список використаних джерел

1. Андрейковець К. ЮНЕСКО за допомогою штучного інтелекту відновлюватиме історичні пам'ятки у сирійському Алеппо. URL: <https://babel.ua/news/26716-yunesko-z-dopomogoyu-shtuchnogo-intelektu-bude-vidnovlyuvati-istorichni-pam-yatniki-u-siriyskomu-aleppo>
2. Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників (Пакт Реріха), від 15.04.1935 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Text
3. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, від 26.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text
4. Закон України. Про охорону культурної спадщини від 08.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
5. Закон України. Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, від 30.04.2020 р. №39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-20#Text>
6. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї, від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
7. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
8. Кречетова Д. «Очевидно, це тільки початок»: у Мінкульті розповіли про масштаби руйнувань культурних пам'яток. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/03/17/247854/>
9. Нові варвари. Ісламісти активно знищують історичні пам'ятки. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/3522686-novi-varvary-islamisty-aktyvno-znyschuyut-istorychni-pamiatky>
10. ЮНЕСКО закликала росіян припинити знищувати культурні цінності в Україні. URL: <https://www.adm-pl.gov.ua/news/yunesko-zaklikala-rosiyan-pripiniti-znishchuvati-kulturni-cinnosti-v-ukrayini>

СТРЕС ТА БЕЗПЕКА НА РОБОЧОМУ МІСЦІ

Дрожчана Ольга Урешівна

Полтавський державний аграрний університет

Анотація. У статті проведено аналіз впливу стресу на організм людини. Виявлено організаційні чинники, здатні викликати стрес. Встановлено загрозу професійного стресу